

A vogul nyelvjárások szóragozása.

VI.

A tavdai vogul nyelvjárás.

A Tavda folyó alvidékén csekély számban fönmaradt vogulok nyelve a vogul nyelvterület legönállóbb s legsajátságosabb része, mely első tekintetre olyan benyomással hat a figyelőre, mintha benne nem is egy tájbeszédnek, hanem az uráli ugor nyelvek egyik külön tagjának őriződött volna meg végső maradványa. Merő véletlen — a Közép-Lozva vidékére került orosz hajómunkásoknak értesítése — juttatta tudomásomra a vogul nyelv ez érdekes szigetének létezését. Ahlquist útleírásaiban semmi említése, s ha Reguly egyik szótári adatánál ott is találtam a «tavdai» jelzést, jó okkal tehettem föl, hogy az a mai napság már végleg eloroszosodott felső-tavdai vidékről való, honnan Reguly egy medvéének is jegyezhetett föl, t. i. a «Kosmaki erdő énekét». Az 1583. év nyarán jelentek meg először az oroszok Szibéria meghódítója, Jermák Tyimofejics vezérlete alatt a Tavda mellékén, hol véres harcok árán bevették a mai Labuta, Kosuki (vogulúl: *Kharpaš-poul*) és Tabari (*Tupqra-poul*) falvak helyén épült várakat s idők multán annyira kiszorították az őslakosságot, hogy ma összes területük csak hét kis falura terjedt a kosuki járásban *) (l. NyKözl. 321.). Mintegy száz évvel az oroszoké előtt történt a tatárok letelepedése e vidéken, kiknek nagy társadalmi hatása a vogulokra mutatkozik ezek nyelvének nemcsak szókincsében,

*) Két ízben utazván a tavadai vogulok közt (1888 augusztusban és 1889 áprilisben) nyelvjárásukat a két szélső (legéjszakibb és legdélibb) ponton, Csandiri (*Čoumitär-poul*) és Kosuki falvakban figyeltem meg. Az észlelt nyelvi eltéréseket *AT.* (=alsó tavadai) és *FT.* (=felső tavadai) rövidítésekkel jelzem.

mely telve van tatár elemekkel, hanem grammatikai részletekben is, minő pl. a hangsúly, melynek eredeti ugor természete egészen megváltozott.

Azonban úgy látszik a tavdai nyelv különválása és elszigeteltsége a vogulság többi részeitől még ezen korszaknál is régibb eredetű. Erre mutatnak t. i. egyes jelenségek a hang- és alaktan terén, melyekkel a tavdai eltér mind a többi nyelvjárások közösségétől s részben az eredetibb állapot tükrözője. Ilyen eset pl. az eredeti magashanguság föntartása a közvogul hangmélyítés ellenében az effélékben, mint: éjsz. vog. *āmp*, déli vog. *oqmp*, *āmp*: tavdai *āmp* «eb» (v. ö. magy. *eb*) | éjsz. vog. *vār-*, déli *voqr*, *vār*: tavdai *vār*- «tenni, csinálni» (v. ö. osztjB. *ver-* «machen») | éjsz. vog. *lām*, déli *loqm*, *lām*: tavdai *lām* «leves, kásapép» (v. ö. magy. *lé*, *lev-*) | éjsz. vog. *tāl*, déli *toql*, *tāl*: tavdai *tāl* «tél» (v. ö. magy. *tél*) | éjsz. vog. *kwāl-*, déli *kwoql-*, *kwāl-*: tavdai *kāl-* «kelni» (v. ö. magy. *kél*) | éjsz. vog. *kwāli'*, déli *kwoqli*, *kwāli*: tav. *kālu* «kötél» (v. ö. osztB. *kel*, magy. ostor *telek*) | éjsz. vog. *lās-*, déli *loqś-*, *lās-*: tav. *lās-* «lesni» (v. ö. magy. *les-*) | éjsz. vog. *sa'ir*, kond. *sōqr*: tav. *šār* «lófark-szőr» (v. ö. magy. *szőr*) | éjsz. vog. *āmis*, kondai *oqmēlēs*: FT. *āmālēs* «találós mese» (v. ö. magy. *mese*).*)

Mint tanulságos alaktani külön fejlődést emelhetjük itt ki pl. az igei præsensképzést, melznek jele az egész többi vogulságban, hangzó, vagy lapangásba jutott *γ*; ellenben itt: *-nt* és *-l* frequ. képzők (pl. *lāsānt* «les», *khāntānt* «talál»; *khalkhātql* «hallatszik»: *jānumel* «növekszik»), a mint az osztjákban is *-l* (pl. *manlem*, *manlen*, *manl* «megyek, mész, megyen»).

*) Ugyanily módon mutatja az eredeti hangrendi állapotot a tavdai vog. *khul* «ház» szó egyezőleg az éjsz. vog. *kwol* alakkal; de ellentétben a déli vogul nyelvjárások *kwāl*-jével. Ott, hol hangrendi zavarok vannak, többnyire könnyen rátalálunk különös okaira; így *j* vagy jésített mássalhangzó befolyása alatt történt eredeti mélyhangnak átesapása magashanguságba ezekben: *jāñkh-* «játszani», *jānu* «játék» (de a ragozásban még mélyhangú végzetekkel: *jānghēnq* játéktok, *jānghān* játékkuk); v. ö. éjsz. vog. *jonγ-*, *jonī* id., magy. *játék*, *játsz-* | *ānt* «szarv»: v. ö. éjsz. vog. *ānt*; osztjB. *oñēt* | *tāplγ* «tapló»: éjsz. vog. *tāplēγ*, magy. *tapló*. — Ezekben *kuñkā* «könnyű», *suñ* «ék» az *u* nyilván labialis magas hang (ö, ü) elváltozása; v. ö. magy. *könnyű*, *szög*.

Szókincsbeli elemek is igazolják a régi elszakadást, ilyen pl. a *tō* «tó» szó, melylyel szemben az egész többi vogulságban *tūr*, *tur* képzést találunk (de v. ö. osztB. *tū*, *tuv*, magy. *tó* «see»), vagy a *tēp* «epe», mely helyett a közvogulban *vošrēm*, *cašrēm*, *kwašerēm*-féle átviteles kifejezések járják egyedül a medveműnyelvben maradván meg az eredeti *tāp*, *toq* szó «medveepe» jelentéssel.

Jellemző sajátossága a tavdai nyelvjárásnak a képzők és ragok hangrendi illeszkedése is, mit egyéb vogul nyelvjáráások közül csak az alsó-lozvai őrzött meg hasonló terjedelemben. A képzőilleszkedés példái: *khqkqatq* «hallatszik», *nqukhōts* «kezdett»: *ājketi* «beivődik», *soukētēl* «fonódik», *ālkētēl* «szidalmaz» | *khanštaytem* «tanulok»: *āmértäyxtus* «merődött» | *khanštayp* «tanuló», *pütayp* «kopja»: *īntāp* «öv» | *vonghā* «gödör»: v. ö. éjsz. vog. *vāñxa*; *qsmā* «vánkos»: v. ö. éjsz. vog. *qsmā* | *uūñ-ghar* «sebes (folyó)», *uz-khor* «egyféle», *tēs-khēr* «kész».

A) Névszó-ragozás.

1. §. Névszó-tő.

A névszó-tő gyengülésének esetei a tavdaiban nem mutatkoznak oly változatossággal, mint egyéb déli vogul nyelvjáráásokban. Megvan mindamellett:

I. A tövégi *w*, *j*, *γ* spiransok hangzósulása a következő módokon:

a) tövégi *w* (többször eredetibb *γ*) *u*-vá gyöngfül: *tqu* ág (éjsz. vog. *tqu*): plur. *tqut*, birtokosragozva: *taum*, *taun*, *tqwé*; *tquw*, *tqwénna*, *tawān* | *ū*, *jā-wū* a víz folyama (быстрѣтъ; éjsz. vog. *qu*): birt. 3. sz. *uwo*; *uūñ-ghar* já sebes folyó || *vou*, AT. *vou* erő (éjsz. vog. *vaγ-*, nom. *vaŕ*): *voum*, *voun*, *vowi*; *vowu*, *vōenne*, *vowän*, v. *voum*, *vowi*, *vowu* stb. | *āu*, *āw* leány (éjsz. vog. *āri*): *āum* v. *āwēm*, *āwén*, *āwi*; *āwu*, *āwénē*, *āwän* | *jūu*, AT. *jū* atya (éjsz. vog. *jāγ-*, nom. *jāŕ*): *jāum*, *jāun*, *jāwi*; *jāwu*, *jāūnnē*, *jāwän*; vagy: *jūm*, *jūn*, *jūwé*; *jūwu*, *jūnnē*, *jūwän*, FT. *jāw-āu* leány-testvér (éjsz. vog. *jāγ-āri*) | *sou* (āt-sou) hajfonat (éjsz. vog. *saγ-*, nom. *saŕ*): *soum*, *soun*, *sowi*; *sowu*, *sounnē*, *sowän* | *tō* tő (v. ö. osztS. *toγ* id.): plur. *tōwēt*; birt. *tōm*, *tōn*, *tōtē*; *tōwu*, *tonne*, *tōwān*; *tōwänēm* tavaim stb. | *pou*, AT. *pū* fiú (éjsz. vog. *pīγ-*, nom. *pī*): *poum*, *poun*, *powi*; *powu*, *powénē*, *powän*; *powänēm* stb., vagy *pūm*, *pūn*, *puwi*; *puwu*, *puwénne*, *puwän* | *sou* gadus lota (halfaj; éjsz. vog. *siγ-*, nom. *si*): *soum*, *soun*, *sowi*; *sowu*, *sounnē*, *sowän* | *mā* föld (éjsz. vog. *mā*, teljes tő: *māγ-*): translát. *māwū* | *nī* tő (éjsz. vog. *nē*; teljes tő: *nēγ-*): translát.

nūwū; *nūwān* nejei | *lu* «ló» (éjsz. vog. *lūw*): plur. nom. *lut*; *luwān* lovai.

b) tövégi *j* (eredetibb *γ*) *i* magánhangzová gyöngtül e szóban: *rēi* hőség (éjsz. vog. *rēγ*-, nom. *rēi'*): *rēim*, *rēin*, *rēji*; *rēju*, *rejine*, *rējān*.

c) régibb tövégi *γ* megelőző mássalhangzóval kapcsolatban *k*, *g*, *kh*, *gh* alakot ölt s bizonyos esetekben *u*-vá gyöngtül, pl. *khōru* zsák (éjsz. vog. *γurγ*-, nom. *γuri'*): acc. *khōrúme*, birtok. *khōrkhem*, *khōrkhen*, *khōrkhe*; *khorkhu*, *khōrkheng*, *khōrkhan* | *jisú-khoro*, AT. *jisi-khoro* árnyék (éjsz. vog. *γuri* alak, *jis-γ*. árnyék, szellem): *jisēm-khōrkhom*, *jisēn-khōrkhon*, *jisi-khōrkhe*; *jisu-khōrkhu*, *jisne-khōrkhong*, *jisān-khōrkhan* | *jēru*, AT. *ēru* ének (éjsz. vog. *ērγ*-, nom. *ēri'*): *jērķem*, *jērķen*, *jērķi*; *jērķiu*, *jērķin*, *jērķān* vagy *ērķem* stb. | *tāru daru* (éjsz. vog. *tāri'*): *tarkhem*, *tarkhen*, *tarkhe*; *tarkhu*, *tarkhene*, *tarkhan* | *tāru* fenyőcsemete (éjsz. vog. *taryγ*-, nom. *tari'*): *tārkem*, *tārkēn*, *tārkēn* stb. | *tāru* perca cernua, kaulbarsch (éjsz. vog. *tārkā*): *tārkem*, *tārkēn*, *tārkēn*; *tārkū*, *tārkēnē*, *tārkēn* || *kālū* kötél (éjsz. vog. *kwāγ*-, nom. *kwāli'*): *kālkem*, *kālkēn*, *kālkēn*; *kālkū*, *kālkēnē*, *kālkēn*; *kālkēm* stb. || *jānū* játék (éjsz. vog. *jonγ*-, nom. *jon'i'*): *jānghem*, *jānghēn*, *jānghē*; *jānghu*, *jāngheng*, *jānghān* | *sānū* serke (éjsz. vog. *sānγ*-, nom. *sāni'*): plur. *sāngēt*; de birt. *sānum*, *sānun*, *sānuti*; *sāniū*, *sānunne*, *sānuān*; *sānuānem* stb. | *ānū* fenyő: *ānkhem*, *ānkhen*, *ānkhe*; *ānkhu*, *ānkheng*, *ānkhan* | *šinū* nyírfa-dudorodvány: *šingēm*, *šingen*, *šingi*; *šingu*, *šingenēnē*, *šingān* || *kusū* üveg: *kusām* v. *kuskēm*, *kusūn* v. *kuskēn*, *kuski* stb.

II. Tövégi *k* több esetben *γ*-vá gyöngtül szótagzáró szerepében, pl. *āγ* anyós: *ākem*, *ākēn*, *āki*; *āku*, *ākēnē*, *ākān* | *ēγ* emlő, csecs (éjsz. vog. *sakw*): *ēkum*, *ēkun*, *ēuki* stb. | *ēγ* só (kond. vog. *sāγ*): *ēikem*, *ēikēn*, *ēiki* stb. | *nōγ* íz, tag (éjsz. vog. *nak*): *nokem*, *nokēn*, *noki*; *noku* stb. || *ēilāγ* kádacska (tatár *ēilāk*): *ēilākem*, *ēilāki* stb. | *ēumlāγ* fazék (tat. *ēōlmāk*, azerb. *ēōmlāk*): *ēumlākem*, *ēumlāki* stb. | *āričāγ* karó (tatáros mása az or. *рычарγ-nak*); plur. *āričāket*.

III. A *tō* belsejében mutatkozó gyöngülés esetei:

a) a hosszú magánhangzónak megrövidülése olyan szóokban, melyeknek tövégi mássalhangzója gyöngtülni szokott, pl. *tō* *tō*: *tonne* tavatok | *jū* atya: *juwē* atyja, *juwān* atyjuk | *pū* fiú: *puwi*, *puwān* || *tāru daru*: *tarkhem*, *tarkhe* stb. L. még fönt I. c) alatt *tāru*, *kālū*, *sānū*, *ānū*, *šinū* szavak ragozását.

b) a tövégi mássalhangzót megelőző nasalis elenyészte ebben: *lāγ* szó (éjsz. vog. *lāñγ*): *lāñghem*, *lāñghēn*, *lāñghē*; *lānghu*, *lāngheng*, *lānghān*. Az «*ūt*» jelentésű *lāñ* (éjsz. vog. *lāñγ*) szó a ragozásban kétféle tövel jelentkezik: *lāñēm* és *lāγkēm* utam, *lāñē* és *lāγkē* útja. — A kiesett nasalis egyébként nem jelentkezik újra töváltozattal, pl. *khōš* bélgilizta (éjsz. vog. *γūñs*): *kkōšēm*, *khōšē*;

khōšene, khōšqn | *šoš bolha* (éjsz. vog. *suns*): *šošē*; *šošēne, šošqr*. A nasalis eltűnésére egyéb példák: *khuš-wit* húgy, éjsz. vog. *χuńš*, tavadai *khuńšun* hugyozni | *pāt lapos*: éjsz. vog. *pānt* | *āpp-ou-pū* kutyakölyök, tdk. «eb-leány-fiu», tavadai *āmp eb* | *khup* hullám: éjsz. vog. *χump*. V. ö. ezekkel szemben: *khōńš* csillag: éjsz. vog. *χōš*, *tańš* földi giliszta: kondai *tōńš*.

A tövégi mássalhangzó-csoportnak hangzóval való szétbontására tavadai példák: *ōlēm álom*: *ōlmēm, ōlmēn, ōlmē*; *ōlmu, ōlmēna, ōlmqn* | *tāyēm tetű*: *tāymēm, tāymēn, tāymē*; *tāymu, tāymēne, tāymān* | *pitēm ajak*: *pitmēm, pitmēn, pitmē*; *pitmu, pitmēne, pitmān* || *jālēm gyalom* (tat. *jilim*): *jālmēm, jālmēn, jālmē*; *jālmu, jālmēna, jālmaq* | *ōkhēm imádság* (v. ö. tat. ar. *ayšam* *namazi* esti imádság): *ōkhēmēm, ōkhēmēn*; de 3. sz. *ōkhēmēne, plur. 1. sz. ōkhēmēmu*, míg a többi alakok ismét: *ōkhēmēnne, ōkhēmān*. — *sāpēl* villáskaró: plur. nom. *sāplēt* | *puytēl*: *jar-p.*, *alat-p.* matrác, tollderékalj: *puytlēm, puytlēn, puytli*; *puytlu, puytlēne, puytlān* || *ajuw* ajtó (éjsz. vog. *āwi*): *ajwēm, ajwēn, ajwē*; *ajwu, ajwēna, ajwqn*; plur. nom. *ajwēt*. — A hasonló alkotású *ōńrēl* «levágott fatörzs, czölöp» szóban az *ē* nyiltabb hangzóból való gyöngülés eredménye (mint az éjsz. vogulban is *āńkwāl*, nom. *āńkwēl*); birtokosragos alakjai: *ōńgelēm, ōńgelēn, ōńgeli*; *ōngelu, ōngelne*.

Egyéb érdekes töváltozások mutatkoznak a következőkben: *ōńr* anya: *ōńrum, ōńrun, ōńri*; *ōńru, ōńrunē, ōńrān*, melyekben a kötőhangzónak *u-s* jellegét a megfelelő éjsz. vog. *āńkw* alak végzete magyarázza meg (v. ö. *āńk nāj-āńk* úri nő; magy. *anya*, melyekhez képest az *āńkw* alak végzete a dimin. *-kw* képzőnek mutatkozik). Az alsó tavaiban *ōńk*, «anya» rendes ragozása: *ōńkēm, ōńkēn, ōńki*; *ōńku, ōńkēne, ōńkān* | *khum* «férfi, férj» a ragozásban magánhangzós tövű: 3. sz. *khumit*, AT. *kkumēt* (acc. *khumētīm*) ép úgy mint az éjsz. vogulban is *χum* mellett a birtokosragos alakok: *χumim, χumitā* (ellenben tavadai acc. *khumme*) | *āci* «nagyatya» viszont csak a nominativusban tartja meg képző értékű magánhangzós tövéjét; egyéb alakjai: *ācēm, ācēn, āci*; *ācu* stb. (v. ö. éjsz. vog. *ās, āńš* «atya, ős» s mellette *āsikēm* «atyuskám»; ugyanígy: *sāń* anya: *sāńim, sāńin, sāńitā* stb.).*

*) Figyelemre méltó, hogy a vogul tőgyengülésnek csaknem összes módja megvan a magyarban is, mi egyrészt e hangjelenség igen régi korára vall, másrészt újabb föltűnő bizonyítékok képez a szóban forgó nyelvek legszorosabb rokonsága mellett: magy. *ló*: *lova, tó*: *tava, szó*: *szava, kő*: *kőve, ő*: *öve* úgy viszonylanak egymáshoz, mint a megfelelő éjsz. vog. *lū* *ló*: *luwā* *lova*, tavadai *tō* *tó*: *tōwet* *tavak*, éjsz. vog. *sqw* (*kaj-sqw*) *szó*, ige: *sqwā*, kondai *kāu* *malomkő*, dual. *kāwi, tāu* *ő*: *tāwā* *őt*. — A *j* (eredetibb *g, γ*) tövég enyészetével járó tőgyengülés világos példái: *fi*: *fiam, fiak*

2. §. Viszonyragok.

1. Nominativus. — Egyes és többes számi alakja a többi vogul nyelvjárások módjára képződik; de az utóbbinak rendes *-t* képzője mellett néha *-l* is hallik, pl. *jū-pūt* atyafiak, *āwit*

(*fijam, fijak*), *i-fjak*; v. ö. éjsz. vog. *pī' fi*: *pīrēm, pīrēt* | *é, í* ebben: *é-fju, í-fju*; v. ö. *ijatok-fijatok, ijas-fijas*. Az *é* nyilván az éjsz. vog. *āri*, osztj. *ēvi* »leány» szó mása, úgy hogy *ija-fia* tdk. ezt jelentené: »leánya-fia», mint a vogulban is használatos *āritā-pīrā* gyermekei értelemben (a *leány* szó tudvalevőleg eredetileg nem specialis szó a »filia» jelzésére; hanem más alapértelmű szavak összetétele = éjsz. vog. *nāj-āñk*) | *fő, vő* (a régi nyelvben: *fē, vē*) megfelelői: déli vogul *pāñk*, tavidai *poñ*, továbbá osztják *pāñ*. Látva azt, hogy vogul *χatañ* a magyarban *hattyú* és osztS. *kōlañk* a magyarban *holló*, megértjük az *ő* hangszín keletkezését a *fő, vő* szókban, melyekhez analog módon alakult a tavidai *jāu* atya, *sou* hajfonat, *pou* fiu szók végzete is eredetibb *γ*-ből (l. föntebb). A teljesebb tő ezekben: *fej-*, *vej-* (*fejem, vejem*), melyekből a ragozásban könnyen fejlődhetett: *fē*. Ugyanigy fejtendő meg a *nő, né* s teljesebb *nej*-tők viszonylása (v. ö. éjsz. vog. *nēr-*, nom. *nē* id.) | A tövégi *j* eltűnése hozhatta létre a *szüle*: *szülēm, fa*: *fāk, apa*: *apām* töváltozásokat, melyeknek teljesebb tövét a *szülej-e, szülej-ük, szülej-im*-féle alakok tükröztetik. Ezek szarint a *j*-s kezdetű birtokosragok (*-ja, -je; -jük, -jük; -jaim* stb.) tulajdonképen *j* végű tövek analogiai hatásának eredményei volnának, melyekben eredetibb tőképző elem ragképzővé változott. — A tavidai *tāru* daru: plur. *tarkēt* egész világosan magyarázza meg a magy. *daru- darvak* töváltozatokat, melyeket a török *turna* »daru» szó alakja kellőleg meg nem értet. — A tő belsejében mutatkozó tőgyengülések közül közönséges a magyarban is a hosszú magánhangzó megrövidítése: *úr*: *urak, szív*: *szivēm, tűz*: *tüzet, nyár*: *nyarat*; sőt valószínű, hogy a *kéz*: *kezet, tél*: *telet*-féle hangváltoztató hajlandóság is igen régi korú, bár egyes nyelvemlékek hosszú hangzókat jeleznek efféle szókban ott is, hol ma rövidet ejtünk. — A nasalis enyészttével kapcsolatos tőgyengülés (pl. középlozvai *khup* hab: plur. *khumpēt, sut* szád: *süntä* stb.) eredményezhette, hogy a magyarban az ilyen nasalisok végképen elvesztek olyformán, mint sok esetben a tavidai vogulban, pl. *had*: éjsz. vog. *χānt lūd*: éjsz. vog. *lunt, eb*: tavidai *āmp, jég*: éjsz. vog. *jāñk, húgy*: éjsz. vog. *χunš* stb. Ezen alapon az *ördög* és *ördögös* alakok viszonya egy régi töváltoztató hajlandóság maradványának tekintendő. Érdekes a magy. *domb* szó el nem enyészett nasalisával: a megfelelő vog. *tump* (kondai *tomp, pelimi tump*) »sziget» szintén megőrzi e hangelemét minden

leányok, *mišäki!* id. A kettős szám a tavadiban általában hiányzik. Egykori léteztének gyér nyomai: *kiti* »kettő» a jelzői *kít* »két» alak mellett, melynek analogiájára mint a kondai és pelimi nyelvjárásokban itt is az önálló »egy» számnévre *uki* alak divik, míg jelzői párja: *uz* | A.T. *voji* harisnya (pár): v. ö. éjsz. vog. *vāj* rénbőrharisnya | *mānū* a két heremony: **mān* az egyik h.; de: *šomet* »szemek», *āntēt* »szarvak» | *nī-γumu* »nő és férfi» (pl. *nī-γumu ūyitel istē* nő és férfi együtt eljöttek). — A viszonyossági dualis képzője: *-iñšit*, *-iñšt* (pl. *jū-āwiñšit* nőtestvérek, *jū-pūñšit* v. *jū-pūñšt* fiútestvérek), mely egyéb ragokat is fölvesz, pl. acc. *jū-pūñšitme*.

2. Accusativus. — Ragja határozott tárgy esetén *-mi*, *-mé*, pl. *ām ti āumī sujälälilēm* én ezt a leányt szeretem (я эту девушку люблю) | *tāut mi il-kharutlem* a tüzet eloltom (огонь потушу) | *āl khān tili mi!* ezt ne érintsd (это не тронь!) | *khum mé kätinēl pūstēl* a férfi megfogta kezénél (за руку поймалъ). — Birtokosragok után az acc. jele, hol elmarad, hol ki van téve; ez utóbbi esetben a 3. személyű birtokosraghoz járulva alakja végmagánhangzó nélkül: *-m*; pl. *šām tāuti il-püllem* a gyertya tüzet elfúvom | *toš-punēm il-khurätlem* szakálam leborotválom || *ām oñumi nāmtāntil anyāmat* nevezgeti (szidja) | *šomim jū-khuñāntel* szemét behunyja (глаза жмурить) | *āχēlēm il-aitstēl* elvesztette eszét (съ ума сошелъ) | *māltāχēm ustil* fogta fegyverét | *khālkhānēm vātstāne* népét hívta.

3. Locativus. — Ragja: *-tā*, *tā*, *tē*, vagy a vég-magánhangzó lekoptával *-t*, pl. *jartā* helyen (на мѣстѣ) | *lañtā* úton, *sojtā* erdőben *mātā* mezőn | (на пашнѣ) | *tāuttē* tűzben | *ti mā-uttē* ezen a vidéken. — Állapothatározói használatára példák: *tqul tāut-reitē il-šākhujus* a bőr a tűz hőségében (на жару) megperzselődött | *lāñ-ōumt khujī* hideglelésben (tdk. »jégbetegségben», вь горячкѣ) fekszik | *ām khurtim khātēlēt sairāñ-gharō šōs* az én gyolcsom a

esetben. — Egyeznek a vogulban és magyarban egyébféle töváltozások is: vog. *ülēm*: *ūlnēm* = magy. *álom* és *álmom*, tavadai *jqlēm*: *jqalmēm* magyarul: *gyalom*: *gyalmom*, kondai *kēpēl* ruhaelő: *kēplēm* magyar megfelelői: *kebel*: *keblem*. Ugyanez alapon fejtenődök meg a *hamu*: *hamvas* (e h. *hamuvas*), *tētū*: *tetves* (e h. *tetüves*) töváltozások is; v. ö. tavadai *tāχēm*: *tāχmēm*. — Az, hogy a tavadiban *āci* »nagyatya» mellett a birtokosragos alakok *ācēm*, *ācēn*, *āci* (s nem *ācim*, *ācin*, *ācit*) csak olyan eset, mint midőn a magyarban *apa*, *anya* nomin. mellett a 3. sz. birtokosalak *apja*, *anyja* (nem *apája*, *anyája*); míg az öcs: *öcsē-m* alakok viszonylása a vog. *γum* »férfi»: *γumim*, *γumitā* (e h. **γumēm*, **γumā*) töviszonylásokra emlékeztet.

napon (napfényben) fehérre lett (мой холстъ поблѣднѣлъ на солнцѣ).

4. **Lativus.** — Ragja: *-na, -ne, vagy -n, pl. ālpnā* hősnek, *khupnā* hullamba | *u'né* vízbe, *māné* mezőre. Alkalmazásai: a) **dativus:** *kh u m n q nōplilēm āumi* megkértem magamnak, mint férjnek a leányt (дѣвку за мужъ за себя сватать стану) | *t ā r ē m ē n ē s ā n t l e m* istenben (tdk. -nek) reménykedem (на бога надѣюсь). — b) **illativus:** *u t n é i l - o n t é s* elmerült a vízbe (утонулъ въ воду) | *k ā t i n p ū m t i* kezébe veszi | *i s i n p ā t s* eszebe jutott (на умъ палъ). — c) **allativus:** *p a q l n ā j o y t ā n t e t* a faluhoz érkeznék | *t ē l t n e k h a j e m* a kikötőhöz kikötök (на пристань пристану) | *ā u n e ā l u v ā r k ē t ē m* a leányhoz közeledett (къ дѣвкѣ приблизился). — d) **superlativus:** *p ā l n e p u ū!* tedd a padra (положи на лавку)! | *k h o l n o r n q k ē r ā n t e m* a halat nyársra tuzöm (рыбу сдѣваю на шестикъ). — e) **ablativus:** *t ā r ē m - p o ŋ t u l n q u j u s* az eget bevonta a felhő (ткр, felhőtől bevonatott; небо морочилось) | *p o m š a i l n a i l - ā l u s* a fűvet elpusztította a dér (трава инеемъ попортила). — f) **terminativus:** *k h o r ē m j a m p n a t a u l é* három hónapra elég lesz (на три мѣсяца хватить) | *l o u t ā l n e i l - ā l m ē j u s j g r ē n q l* tiz ölnyi távolságra emelkedett el helyéről. — g) **egyéb-félék:** *ā m ā m p ē m t ā r ē n ē n k ē r l ē y t e l* ebem medvére merészkedik (смѣеть на мѣдвѣдя иди) | *t u s n e m i n ā n t e m* vadászatra megyek (на промысль иду) | *e š n e u k i t e l* dologhoz fog (за работу принимается) || (oroszság:) *p u w i k h q t n q k h a n s t q y t q l* fia irást tanul (къ грамотѣ учится). — **Essivusi** használatára lásd példákat a módhatározók közt.

5. **Elativus-ablativus.** — Ragja: *-nql, -nél, pl. loté-nql* lovától, *u t n é l* a vízből. — Alkalmazásai: a) **elativus:** *kh u l n é l k u n k ā l ā p s* kijött a házból (высочилъ изъ избы) | *m o l t ē z n é l k u n p ē t i t s* kilőtt a fegyverből (выстрѣлилъ изъ ружья) | *p u m s o l n é l n é u l ā n t* a fű kijön a földből (trava исходитъ изъ земли) | *l u ā m k ā t ē m n é l k u n - q j m a t s* a ló kiszabadult kezemből (лошадь вырвалась съ моихъ рукъ). — b) **ablativus:** *t i p q s n é l ā m u r t i m* e jeltől az én részem, съ этой примѣтки мой паекъ) | *q u l ē n é l n q u k h o t s ē n* a szélénél kezdettem (съ краю началъ). — c) **delativus:** *ā ŋ n é l v a i l a n t* leereszkedik a hegyről (съ горы пускается) | *p q l ŋ s ē m n é l ū c ē z m ē i l - j a r a t t e m* csizmámról lekaparom a sarat. — d) **instrumentalis** (vminél fogva): *ā t ē n é l n o ŋ t o w i t u s* hajánál fogva fölakasztódott | *k i p l i n é l ā m ā n k h a s ē m t s t e l* ruha-aljammal rántott meg (меня за полой дернуль) | *k ā t i n é l p ū t ē l* kezénél fogva fogta (за руку поималъ). — e) **anyaghatározó** (eredet-h.): *k ū n é l p o ŋ i m v o s* kőből épült város | *k ā l u n o ŋ o r n é l v ā r - k ē t e l?* miből készül a kötél? || *n i l u k h ā r n é l n q l q l l u k h ā r s ū s* negyven csődörből nyolczvan csődör lett || *š a u - k h a r t n é l ā i t ā n t* sok közül választ (выбираеть съ многихъ). — f) **comparativus:**

a-r-k-h-a-n-n-é-l a-j-a-l-t m-i-n-ä-n-t mindenkinél előbb megy (всѣхъ впе-редь идетъ). — g) causativus: *jiw i-s-i-r-m-é-n-é-l l-é-z-s-g-ant a fa* a fagytól fölreped (лѣсъ съ морозу щелкаеть) | *po-ç-m-o-r-n-é-l i-r-r-i-p-ä-n-t-i-u* reszket a mámortól (съ похмѣлья тресется) | *äm ti ou m-n-é-l ä kun ä llem* nincs nyugtom ettől a betegségtől (съ этой болѣзни не могу терпѣть) | *seim-k-ho-ru ti-ti-n-é-l äm so-w-ant-em* ettől leszek én sovány.

6. **Translativus-essivus.** — Ragja: *-u* (mely azéjsz. vog. transl. *i'* ragnak szabályos megfelelője, mint éjsz. vog. *eri*, ének, *kwäli'* kötél is itt: *erü, kälü*). Alkalmazásai: a) translativus: *älpü sös* hössé lett | *äm utü värkätäm* én vízzé változom (обмочусь) | *jän üki u söstg* nagyokká lettek. — b) essivus: *lontü toulémles* lúd gyanánt (lúd alakjában) repült el | *nivü nöpluñ* nőül kérni (замужь сватать) | *äm pelü u peléy-téy-tém* én munkásnak szegődöm (я въ работники наймусь; *pelü* munkás) | *äm kha-s-iñ-k-h-g-ru suwem* én katona leszek (я солдатъ буду). — Egyes szókon a transl. *-u* a tatár dat. *-ka, kü* raggal társulva jelentkezik, pl. *ä sättku mäjün äm äm äit len* adj nekem kölcsön (дай мнѣ въ заимы) öt kopékát (v. ö. arab-tatár *äzät* kölcsön, *äzätkä* bérnök, *almak* kölcsön adni, venni) | *tätätim jortkkoñ jüt-ustil* nagybácsiját magával vitte társul (дядю собою взялъ въ товарищъ).

7. **Instrumentalis.** — Ragja: *-l*. Alkalmazásai: a) instrumentalis: *pärt poi stél vontlaytlem* deszkát ácsolok fejszével (топоромъ) | *täl él martem* öllel mérem | *nar pängél sar latal* gerendát korommal mázol | *nioul po sém él kältilem* a húst füsttel járatom (megfüstölöm) | *lul il-sukitlem* lóval nyargalva utólérem (я его загоно лошады). — b) modalis: *ut äñ il léç-jañant* a víz csészé módjára (какъ чашка) körben forog | *nioul süttél jytluñ* szeletekben vágni húst (рѣзать пластами) | *sän sél pästt* térdre estek (пали на колѣни) | *niti kiçrél sös* neje terhes (tdk. hassal) lett || *jum a slaq él khultin!* maradjatok jól! (tdk. jószággal; köszönés az elváláskor; *счастливо оставайтесь!*) | *jumas nqmtél khqrgql* jó gondolattal (szándékkal) néz (съ добрымъ умысломъ) smotritъ. c) tárgyi viszony: *lau lénél mis* három kopékát (tiz evetet) adott | *ti pärt äs él piškilem* ezt a deszkát lyukkal átfúrom (на этой плахѣ дыру проверчу) | *ösel jänkheu* bábjátékot játszunk (въ городки играемъ) || *äitiñ äitél pišánt* jóféle illattal illatozik ((сладкой духъ несеть) | *ñqlém ur él poskhotql* orrom vérrel cserpeg (кровью сморкается носъ).

8. **Comitativus.** — Ragja: *-nqt, -nét*; pl. *khäl tär çiki-n-ét noñ-méném-tés* egy nyirfát gyökerével együtt (съ корнями) föl-rántott | *ä-u-p-u ä-n-ét ju-miñäs* gyermekeivel együtt (вмѣстѣ съ ребятами) haza ment. — Rendes helyettesítője az «és»-féle kötőszónak, pl. *khqt él n-ét ji* nap és éj (tdk. nappallal éj) | *n-i-n-ét khom khaitél* nő és férj módjára | *juk ä-n-ét äñsuç älst* egy öreg

asszony és egy öreg ember élt | *úql-šopnqt tārēñ-pū* a félorrú és a medvefű. — Ugyane rag van, úgy látszik, alkalmazva a következő szólásban is: *tít qluñ šqz khōrmúnqt äcäl sowe* az itt való élésből mind a hármunknak (t. i. együtt, *всѣмъ трoимъ*) halál következik. E rag utórésze nyilván a többi nyelvjárásokban ismeretes *-tél* comit.-rag kopása, mely az alsólozvaiban is már csak *-tē* alakban fordul elő. Az *-n* előrész megvan az irtisi osztják instrum. *-nat* ragjában is (pl. *kara* «boden»: sing. instrum. *karanat*, dual. *karagannat*, plur. *karagalnat*).

3. §. Birtokosragozás.

a) Mássalhangzós végű tövek.

Ragozási példák: *khōl* posztó, *tqu* ág, *saor* tehén | *nām* név, *pitēm* ajak, *khōl* nyírfa.

1. Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>khōlēm</i> posztóm	<i>sqorēm tqu</i>		<i>nāmēm</i>	<i>pitēm</i>	<i>khōlēm</i>
2. <i>khōlén</i> posztód	<i>sqorén tqu</i>		<i>nāmén</i>	<i>pitmén</i>	<i>khōlén</i>
3. <i>khōlé</i> *) posztója	<i>sqoré tqwé</i>		<i>nāmi</i>	<i>pitmi</i>	<i>khōli</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>khōtū</i> posztónk	<i>sqorū tqwū</i>		<i>nāmū</i>	<i>pitmū</i>	<i>khōliu</i>
2. <i>khōlénq</i> posztótók	<i>sqorné tqwénq</i>		<i>nāmné</i>	<i>pitméné</i>	<i>khōlínne</i>
3. <i>khōlan</i> posztójuk	<i>sqoran tqwan</i>		<i>nāmān</i>	<i>pitmān</i>	<i>khōliān</i>

2. Többes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>khōlānēm</i> posztóim	<i>sqorānēm</i>		<i>nāmānēm</i>	<i>pitmānēm</i>	<i>khōliānēm</i>
2. <i>khōlānén</i> posztóid	<i>sqorānén</i>		<i>nāmānén</i>	<i>pitmānén</i>	<i>khōliānén</i>
3. <i>khōlāné</i> posztói	<i>sqorāné</i>		<i>nāmāni</i>	<i>pitmāni</i>	<i>khōliāni</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>khōlānū</i> posztóink	<i>sqorānū</i>		<i>nāmānū</i>	<i>pitmānū</i>	<i>khōliānū</i>
2. <i>khōlānén</i> posztóitok	<i>sqorānén</i>		<i>nāmānén</i>	<i>pitmānén</i>	<i>khōliānén</i>
3. <i>khōlānén</i> posztóik	<i>sqorānén</i>		<i>nāmānén</i>	<i>pitmānén</i>	<i>khōliānén</i>

*) Az alsótavdaiban: *qqlō* esze, *uwo* folyása, *šopom* ingét.

E mintapéldákból levonva a birtokosragok alakjait, azokat a mássalhangzós végű töveknél következőknek tapasztaljuk:

1. Az egyes birtokú egyes 1. és 2. személyű birtokosrag mély- és magashangú szökon egyaránt a kötöhangzóval (*é*) csatolt személyrag (-*m* és -*n*).

2. a megfelelő 3. személyű birtokosrag mélyhangú szökon: -*é*, az alsótavdaiban -*o*; magashanguakon: -*i*.

3. Az egyes birtokú többes 1. személyű birtokosrag mély- és magashangú szökon egyformán -*ü*, esetleg -*iu*.

4. A megfelelő 2. személyű birtokosrag mélyhangú szökon -*ng*, -*nnq* v. -*né* kötöhangzóval v. a nélkül; a magashanguakon -*ne* v. -*inné*, amaz szintén kötöhangzóval v. a nélkül.

5. A megfelelő 3. személyű birtokosrag mélyhangú szökon: <*qn* v. <*an*, magashanguakon: <*än* v. <*iän*,

6. A többes-számú birtok alakjai mélyhangú szökon: <*qném*, <*aném* stb., magashanguakon: <*äném*, <*iänem* stb. az előbbi pontban jelzett alakhoz alkalmazkodva.

Mélyhangú töveknel a birtokosragozás uralkodó alakja a *khöl* «posztó» szóval bemutatott minta. Szorosan ezt követik, pl. *päs jegy*, *nöp leánykérö*, *pöt kebel* | *atlam lépés*, *qšyes kules*, *ölmém álom* (*ölmém*, *ölmé*), *jälém gyalom* (*jälmém*, *jälmé*), *ajuw ajtó* (*ajwém*, *ajwé*) | *khöru zsák* (*khörkhém*, *khörkhé*), *änu fenyö* (*ankhém*, *ankhé*). Ebböl *užšar* róka: többes 2. sz. *užšarnq* (egyébként: *užšaré*, *užšarqn*).

A magashangú ragozás alakjai csatlakoznak mélyhangú szökhöz a következőkben:

1. Az egy birtokú egyes 3. személyű birtokosrag -*i*: *vantératq* vidra: *vantératq*; *vantératénaq*, *vantératqn* | *majt* (éjsz. vog. *möjt*) mese: *majti*; *majténq*, *majtan* || *suj* hang: *sujim*, *sujin*, *suji*; *sujiu*, *sujinq*, *sujqn* || *jurs* sógor: *jursi*; *jursiu*, *jurséné*, *jursän*.

2. Az egy birtokú többes 2. személyű birtokosrag -*né*, -*éné*, -*enné*: *šun szán*: *šuné*, *šunü*, *šunné*, *šunqn* | *vär* lüczfenyö (eika): *väre*; *värené*, *värqn* || *öš* város: *öšé*; *öšü*, *öšéné*, *öšqn* | *šoš* bolha: *šoše*, *šošéné*, *šošqn* | *täru* daru: *tarkhé*; *tarkhéné*, *tarkhqn* | *pälts* sógorasszony: *pältsé*; *pältséné*, *pältsan* || *ökhéšém* imádság: *ökhéšémém*, *ökhéšémé*; *ökhéšémü*, *ökhéšéméné*, *ökhéšémqn*.

3. Az egy birtokú többes 3. személyű birtokosrag -*än*: *qš* fölszín: *qšé*; *qšénq*, *qšän* | *jurs* l. 1. pont. — Ugyane rag -*an* alakú: *oysal* réz: *oysalé*; *oysalénq*, *oysalan* | *majt*, *pälts* l. 1. és 2. pontok.

4. Összes alakjaikban magashangú szök módjára ragozódnak: *ön* anya: *önrum*, *önri*; *önrü*, *önruné*, *önän*, AT. *önkém*, *önkén*, *önki*; *önkü*, *önkéhé*, *önkän* | *ön*gél fatörzs: *ön*géli; *ön*gélné, *ön*gélän | *jar-pužtél* matrác: *pužtélém*; *pužtélné*, *pužtélän* | *vou* erő: *voum*, *vouü*; *vouü*, *vouémé*, *vouän*. — Eredetileg magashangú szök: *ut* víz (éjsz. vog. *vit*, középlovzai *wüt*): *uti*; *uténé*, *utän* | *ür* vér

(magy. *vér*): *ūri*; *ūrné*, *ūrān* | *čux* csees (éjsz. vog. *sákw*): *čukum*, *čukun*, *čuki*; *čuku*, *čukuné*, *čukān*.

Arra is van eset, hogy magashangú szó veszi fel a mélyhangú birtokosragozás alakjait, pl. *lāχ* szó (éjsz. vog. *lāñχ*): *lāñghém*, *lāñghé*; *lāñghēnā*, *lāñghān* | *jānu* játék (éjsz. vog. *joní*): *jāñghém*, *jāñghé*; *jāñghēnā*, *jāñghān*. Hogy ez utóbbi szó eredetileg mélyhangú s csak a *j* behatása következtében lett első szótagjában magashangúvá, bizonyítja a megfelelő magy. *játsz*-, *játék* szó is.

A magashangú tövek ragozásában eltérés főleg az egyes birtokú többes 2. személyű birtokos alakjánál mutatkozik, melynek ragja hol kötőhangzóval kapcsolódik, hol a nélkül, pl. *tāχēm* tettű: *tāχmēm*, *tāχmi*; *tāχmēnē*, *tāχmān* | *āu* leány: *āwi*; *āwēnē*, *āwān* | *tāru* fenyőcsemete: *tārkēm*, *tārki*, *tārkēnē*, *tārkān* | *kālu* kötél: *kālki*; *kālkēnē*, *kālkān* | *āχ* anyós: *āki*; *ākēnē*, *ākān* | *čilāχ* kádaeska: *čilākēnē* | *čumlāχ* fazék: *čumlākēnē* | *noχ* íz, tag: *nokēnē* | *vāps* vő: *vāpsēnē*, *vāpsān* || *moul* mell: *mouli*; *moulne*, *moulān* | *čitān* sövény: *čitānnē* | *poišt* fejsze: *poištne* | *pišār* berkenyefa: *pišārne*. — Ugyane rag alakja -*nnē* ezekben: *jāu* atya: *jāum*, *jāun*, *jāwi*; *jāwū*, *jāunnē*, *jāwān* | *sou* hajfonat: *sounnē* | *sou* gadus lota: *sounnē*. — A kötőhangzó -*i* hangszíneré példák a mintául idézett *khol* «nyírfa» szón kívül: *jēru* ének: *jērēm*, *jērki*; *jērkiu*, *jērkin*, *jērkan* | *čič* só: *čikēm*, *čiki*; *čikū*, *čikinē*, *čikān* | *reī* hőség: *reīm*, *reīn*, *reji*; *reju*, *rejine*, *rejān*.

Az egyes birtokú többes első személyű birtokosrag alakja -*eu* e szónál: *ānt* szarv: *ānti*; *ānteu*, *āntēnē*, *āntān*. V. ö. *jērkiu*, *kholiu*.

b) Magánhangzós végű tövek.

Ragozási példák: 1. mélyhangúak: *qpa* ipa, *saila* karó, *noχta* erdei tűz, *šupu* tokhal, *šošu*, *šošo* ribiszke, *lopī* ledőlt fatörzs, *čalxo* kasza.

1. Egyes számú birtok,

Egyes számú birtokos.

1. *qpm*,¹⁾ *sailam*,²⁾ *noχtēm*, *šupum*,³⁾ *šošum*, *lopim*,⁴⁾ *čaljom*⁵⁾
2. *qpn*, *sailan*, *noχtēn*, *šupun*, *šošun*, *lopīn*, *čaljon*
3. *qpatē*, *sailatē*, *noχlati*, *šuputē*, *šošutē* *lopitē*, *čaljotē*

1) Ugyanígy ragozódnak: *saltpā* hársfa, *khāpkhā* nyárfa, *ulā* rúd, *asmā* párna, *āñghā* hófajd.

2) Ugyanígy: *čarša* meritőkanál.

3) Ugyanígy; *lu* ló (*lutēm* lovát), *nālu* kígyó.

4) Ugyanígy: *noli* eskű, *nolmi* seb, *nuli* lúczfenyő.

5) Ugyanígy: *šānlo* fűzfa, AT. *nolo* eskű, AT. *nolo* lúczfenyő.

Többes számú birtokos.

1. <i>qpqu,</i>	<i>sailau,</i>	<i>noxtéu,</i>	<i>šupuu,</i>	<i>šošuu,</i>	<i>lopiu,</i>	<i>čalyou</i>
2. <i>qpqnné,</i>	<i>sailanné,</i>	<i>noxténné,</i>	<i>šupunné,</i>	<i>šošung,</i>	<i>lopinné,</i>	<i>čalyonné</i>
3. <i>qpān,</i>	<i>sailān,</i>	<i>noxtān,</i>	<i>šupuān,</i>	<i>šošuān,</i>	<i>lopiān,</i>	<i>čalyoān</i>

2. Többes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>qpānēm,</i>	<i>sailānēm,</i>	<i>noxtānēm,</i>	<i>šupuānēm,</i>	<i>šošuānēm,</i>	<i>lopiānēm,</i>	<i>čalyoānēm</i>
2. <i>qpānén,</i>	<i>sailānén,</i>	stb.	stb.	stb.	stb.	stb.
3. <i>qpāné,</i>	<i>sailāné</i>					

Többes számú birtokos

(úgy mint a mássalhangzós végű töveknél).

2. Magashangú ragozási példák: *tātā* atya, *purā* ár, *āši* nagyatyja, *vāji* hasisnya, *āni* nagybátyám felesége, *nagnēne*.

1. Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>tātām,¹⁾</i>	<i>purēm,</i>	<i>āšim,</i>	<i>vājim,²⁾</i>	<i>ānim</i>
2. <i>tātān,</i>	<i>purén,</i>	<i>āšin,</i>	<i>vājin,</i>	<i>ānin</i>
3. <i>tātāti,</i>	<i>purāt,</i>	<i>āšiti,</i>	<i>vājiti,</i>	<i>āniti</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>tātāu,</i>	<i>purāu,</i>	<i>āšiu,</i>	<i>vājiu,</i>	<i>āniu</i>
2. <i>tātānné,</i>	<i>purānné,</i>	<i>āšéné,</i>	<i>vājinné,</i>	<i>āninné</i>
3. <i>tātān,</i>	<i>purāan,</i>	<i>āšiān,</i>	<i>vājiān,</i>	<i>ānian</i>

2. Többes számú birtok.

1. <i>tātānēm,</i>	<i>purāanēm</i>	<i>āšiānēm,</i>	<i>vājiānēm</i>	<i>ānianēm</i>
stb.	stb.	stb.	stb.	stb.

¹⁾ Ugyanígy ragozódnak: *māmā* anya, *pānā* bánya, *sitā* czérna, *āpā* böleső.

²⁾ Ugyanígy: *vārti* csikos evet, *kīpli* ruhaszárny, *āki* anyós.

Levonva e példákból a magánhangzós végű tövek birtokosragozásának szabályait, látjuk, hogy a mássalhangzós végű tövektől eltérés főleg az egyes birtokú egyes 3. személyű birtokosragban van, mely amazoknál a *tō* hangrendje szerint: *-té*, vagy *-ti*. — A tövégi magánhangzó a rag előtt rendszeren változatlan, csak itt-ott van gyöngülésnek alávetve (pl. *noxtā*, *purā*), vagy olvad egybe hosszú magánhangzóvá a rag magánhangzójával (pl. *qpān*, *tātān*, *sailānēm*). — Az egyes birtokú többes 2. személyű birtokosrag többnyire *-nné*, ritkán *-né*, illetőleg *-nq*.

4. §. Névmások.

a) Személyi névmások:

Nominativus:	Sing. <i>äm én; nou, AT. nū te; tou, AT. tū ő.</i> ¹⁾ Dual. <i>mēñ mi ketten, nēñ ti ketten, tēñ ők ketten.</i> Plur. <i>māñ mi, nāñ ti, tāñ ők, AT. moñ, noñ, ton.</i>
Accusativus:	Sing. <i>ämān, noún, towí; AT. nūn, tuwí</i> v. <i>ämānmi, noúnmi, towími</i> v. <i>towím, AT. nūnmi, tuwími</i> v. <i>tuwím.</i> Dual. AT. <i>mēnēumi nēnānmi, tēnānmi,</i> Plur. <i>māñú, nāñān, tāñān, AT. monēunmi, nonānmi, tonānmi.</i>
Dativus:	Sing. <i>ämān, noún, towín, AT. nūn, tuwín,</i> Dual. AT. <i>mēnēun, nēnān, tēnān,</i> Plur. <i>māñun, nāñān, tāñān, AT. monēun, nonān, tonān.</i>
Ablativus:	Sing. <i>ämānnél, noúnnél towínél,</i> Plur. <i>māñúnél, nāñānnél, tāñānnél.</i>

Nyomatékosított személyi névmások: *ämāñk* én magam, *nūñ* v. *nūñēz* te magad, *tuz ő* maga; *māñz* mi magunk, *nāñēz* ti magatok, *tāñēz* ők maguk. Ragozásukra példák: *ämēzki-mēn* magamnak | *uz-nūñkin kholilēm egy-magadat hagylak hátra* (я тебя одной оставлю) | *khalkhgnēm tukítin vtstqñé* népeit magához hívta, *tān esāntel tukítin ő* bízik magában (онъ надѣется на себя).

Önálló birtokos névmások: *äm-khqrēm* enyém, *nou-khqrēm* tied, *tou-khqrē; māñ-khqrū, nān-khqrñē, tān-khqrān* (v. ő. *äm poulēm-khqr* földim és falumbeli).²⁾

b) Mutató névmások: *ti* ez (pl. *ti nājār-āu* ez a király leány, *ti-khōrēm lqñ* ez a három út, *ti-mā-utt* ezen a vidéken) | *ti-ti* ím ez (pl. *sēm-khoru titinēl äm sowāntem* lám ettől leszek én sovány, *äl khqn titimi!* ne bántsd ezt!) | *tikāññ* íme ez (pl. *tikāññ äm alpēm* íme ez az én hősöm, *вошь этого*) || *tu* az, *amaz* (pl. *tu-jart* azon a helyen, *tu-χalt* akkőzben, *tu-kun* ott künn, az ucczán,

¹⁾ Ebből érdekes képzés: *tūtālītāl ő* nélküle, tkp. őtelen, pl. *tūtālītāl ā kunālilēm* nem élhetek v. lehetek el nélküle (безъ ея не могу терпѣть).

²⁾ Az «egy más» tavidai vogul kifejezése: *lēt-piš*, mely a *kon-dai lāl-t-pēs* szólásnak felel meg. Példák: *ser-kul lēt-piš pāytkhqtlet* kavicskákka! dobálgatják egymást (камешками бросаются другъ на дружка) | *lēt-piš sujälēyztlet* egymás közt szeretkeznek (другъ дружка любить) | *lēt-piš äkkitlet* veszkekednek egymással.

tu-sout akkor, *jã tu-päl* a folyó túloldala, amazon oldala, *tu-päl poul* amaz a falu, *tu-päl pasnël* amattól a jeltől; *tu-khur* izé; v. ö. középlovzvai *tã-khar* id.) | *tu-kãniñ* imaz (вотъ тотъ) | *tu-ti* az, im az (pl. *ñozor-khar pãti*, *tu-ti ësłätel* ami elöjön, azt dolgozza, что попадетъ, то и робить, *khot-kharën nãmtën pãti*, *tuli vun!* amelyik megtetszik, azt vedd!)

Milyenségmutató névmások: *tãmeñ*, AT. *tãmnëñ*, (önállóan) *tãmeñ-khar* ilyen (pl. *tãmeñ lañ* ilyen út, этакая дорога; *tãmnëñ tõlmoç mãñ-poltút* *ã suwqnt* ilyen tolvaj nem fordúl elő nálunk; *ãm khulëm tãmmëñ-khar* az én házam ilyen) | *tãmeñ*, (önállóan) *tãmeñ-khar* olyan (pl. *tãmeñ nã* olyan nõ, такая баба; *ãmãn nã tãmeñ-khar kerãz*, *khot-khar tini vãrëñ silãnt* nekem nõ olyan kell, aki ételt főzni tud).

c) Kérdő és visszamutató névmások: *khqñ* ki, kicsoda? (esetleg állatra is alkalmazva); aki, akicsoda (pl. *lõnt khqñ ãñsãnt?* ki tart ludat? *khqñ püstël*, *nãjãrën tou uss tãtël!* aki fogta, az vigye a királyhoz; *sojtã ãz-khãñ ãlëñ ã silãnt* az erdőben nem tud semmit sem ölni v. vadat fogni); ablat. *khqñq*, *khanël* mint a kondaiban: *khwãñë* (pl. *ã khandãntët khqñq tumlantãlëu* nem tudják, kitől tolvajoltatik el; *ãz-khãñël ã pilãntem* senkitől sem félek) | *khqñã* ki, kicsoda? (v. ö. kondai *khon-nãr*, *khwãñãr*; pl. *il-khãñsuñ ã silstil*, *khqñã ãls* *tou* nem tudta fölismerni, hogy ugyan kicsoda volt õ, не могъ узнать, кто такой онъ былъ) || *ñozor mi*, *micsoda?* ami, amicsoda = kondai *në-khar* (pl. *khandëñ òzor ti?* tudod-e mi ez? *ñozor khãji tu-ti pãtitem* ami találkozik, azt lövök, чего попадетъ, того и стрëлю | *ñozor-khar* id. (pl. *ñozor-khart nou-poltët tilit?* micsoda holmik, v. micsodák ezek tenálad? что за вещи эти у тебя?) || *ñozor tãmnëñ* (pl. *n. t. ãtãm?! micsoda efféle ember?! miféle ember?! что-такой человек?! tili òzor tãmeñ khqñ?* ez miféle holmi v. micsoda ilyes? это что-за вещь || *nãr mi*, *micsoda?* (pl. *nãr tou juntit ql* *micsoda* v. *mennyi* az õ nagysága? сколько онъ величины? *nãr tãmeñ mus tën tou-mãsi?! micsoda* v. *micsoda* ilyen kis ár ez érette?! что-за дешевая цëна за его?! | *nãr-squ*, AT. *nãr-çout* hány, mennyi? (pl. *nãr-sãut ãtãm?* hány ember? *nãr-çou lein khãji?* hány kopékába kerül? сколько копëекъ стоитъ? || *khot mely*, *melyik!* (pl. *khot lãz-sei miñiu?* *melyik úton menjünk?* *ã khãñcëm khot-mëš glëm tũ-pãltit* nem tudom meddig, vagy mely ideig leszek õ nála) | *khot-khar* ki, kicsoda? (pl. *qãtsmël khãitëu*, *khot-khar mãlë!* fussunk versenyt, ki gyõz! рысью бëжимъ, который передить! *khot-khar arun puwãse khõson?* ki fú tovább? кто дальше дунетъ? *khot-khoru vouñ sowë?* melyikünk v. ki közülünk lesz erősebb? *ãmãn tãmeñ-khar kerãz*, *khot-khar* ... nekem olyan kell, aki ...).

d) Határozatlan névmások: *qlq-khãñ* valaki, *älã-ñozor* valami, *älã-nër* valamely, valamiféle (pl. *älã-nër tõlmoç* vala-

mely tolvaj, какой-нибудь воръ) | *mitär, metär valami* (pl. *metär an-cein-khqr valami csunya, что нибудь худое*; *mitär äitäm ti jis valami ember jött, кто-то пришел, какой то незнаемый*) | *kh q ñ kh è n n a jgvqlé, khqñkhennq mã khqrté!* egyikötök erdöt irtson, másikótok földet szántson (который изъ вась уברי лъсь на чисто, который спаши на пашнѣ) | *tají—tají egyik—másik,* (pl. *tají-khqr típ rütin, tajít jinqlng urqlin!* egyikötök gabonát vessetek, másikótok hátul arassatok! которые сѣйте, которые взади выжните! *tajinnq itmäz taleltin, tajinnq itmäz pöñšlin!* egyikötök kenyeret kovászoljatok, másikótok kenyeret süssetek!) | *qr-khqn bárki,* mindenki (pl. *qr-khqnél ajalt minüant mindenkinél, v. bárkinél előbb jár, вѣсьх впередь идетъ*), *qr-ñozor* bármi, minden | *äz-khqn,* AT. *ä-khan senki* (pl. *äz-khqn ä jänt senki nem jön, ä-khqn ä als túl senki sem volt ott*), *äz-ñozor,* AT. *ä-ñozor semmi* (pl. *ä-ñozor äläüs semmit sem mondott*), *ä-ñér semmi* (pl. *ä-ñér äk semmi sincs, ничего нѣту*) | *khqlás:* *kh. ikem senki sincs* (никого нѣту); v. ö. középlovai *khqls tit at ölés senki sem volt itt* (tdk. *khqls ember*) | *är* minden (pl. *är it minden éjjel, är-khul minden reggel, är pum mindenféle fü), är-khqr id.* (önállóan; pl. *är-khqr saw äñsem mindenfélém sok van, много держу вещей*) | *mat, mot,* AT. *mät* más, másik, idegen (*mot äitäm,* AT. *mät ätäm* idegen, чужой, посторонной, *mät ünä* másik éjjel, *mat pum-pälép lu* másod füves ló); AT. *mätéz* másik (pl. *mätéz khomet jis* másik embere jött, другой пришел).

(Vége köv.)

MUNKÁCSI BERNÁT.

Megtestesül. Faludi Nemes urfiában (I. közb. Bellaagnál 35. l.) e szó így fordul elő: «Való, hogy kezdetben irtózik ezektől (a gyönyörűségektől) egy máskülönben jól nevelt urfi... de azonban társai reá un-szolván... nekikeményedik szive... Eképpen megtestesülvén a vétékkel, egy förtöbből a másikba hanyatolván, kéméletlenül fársángoskodik». Világos, hogy ez a *megtestesül* nem lehet egy a *testet ölt* jelentésű igével s a NySz. is, bár evvel egy cikkelybe sorolja, *augesco, anwachsen* (= gyarapodik?) szókkal fordítja. De hitem szerint ennek leghívebb jelentés fordítása így volna: *megbarátkozik*, s e fordítás a szó eredetét is érthetővé teszi: *te s te barátja lesz vkinek, te-s-te barát lesz vkivel.* (V. ö. NySz. *te-s tuval, tével-túval*). A NySz. másik idézetére: «Megtestesül véle a sok gonosz szokás, (=:) lelkébe nemzi magát minden fertelmesség» (SzD. MVir. 429) ez a származtatás nem kevésbé illő lehet.

KALMÁR ELEK.